

СРБИЈА – ЗЕМЉА КОШАРКЕ

Саша Јаковљевић, Радивој Мандић
Факултет спорта и физичког васпитања Универзитет у Београду, Србија

Сажетак

Циљ овог рада је дескриптивна и каузална анализа развоја кошаркашке игре у Србији, нарочито у периоду од стицања државне самосталности (2006) до данас. У раду је дат развојни пут „игре испод два коша“, од њене појаве у Београду 20-тих година двадесетог века, преко изазова и успеха у различитим државним заједницама, од Краљевине СХС (1918-1929), Краљевине Југославије (1929-1945), СФР Југославије (1945-1992), СР Југославије (1992-2003), Државне заједнице Србије и Црне Горе (2003-2006) до Републике Србије. Приказано је учешће у југословенској кошарци, као и дешавања која су обележила период пуне државне независности Републике Србије. Приказани су резултати репрезентативних селекција, као и удео националне кошаркашке организације. Анализирано је стање сениорске и конкуренције узрасних категорија, тренерска и судијска организација. Српска кошарка је показала изворност у креирању југословенске кошарке, континуитет успеха и у државној самосталности, што веродостојним и оправданим чини маркетиншке и промотивне кампање националне кошаркашке организације да је Србија земља кошарке.

Кључне речи: КОШАРКА / РАЗВОЈ / СРБИЈА

Кореспонденција са аутором: Саша Јаковљевић, Е –mail; sasa.jakovljevic@dif.bg.ac.rs

КОШАРКА У СРБИЈИ, ОД ВАЈЛЕНДА ДО ПОПОВИЋА, НИКОЛИЋА, СТАНКОВИЋА, ШАПЕРА И ЈОВАНОВИЋА

У сјајном амбијенту „Асембли хола“, кошаркашке дворане Индиана универзитета, у јесен 1997. године, чувени кошаркашки тренер, Боби Најт је, затварајући свој семинар за кошаркашке тренере, рекао да је кошарка *најдинамичнија и најлепша игра на свету и да Бог сигурно воли кошарку* (Јаковљевић, 1997). Сигурно је да у Србији постоји велики број људи који деле Најтово мишљење, и то не само међу кошаркашким посленицима (играчи, тренери, судије, ветерани, родитељи..) већ и међу „обичном“ народу. Јер, Србија је била и Србија јесте земља кошарке! То је небројено пута показано и доказано, у континуитету током скоро једног века, од појаве кошарке на овим просторима (време Краљевине СХС) до данашњих дана. Пут развоја кошарке у Србији, који је довео до њеног данашњег статуса, је у најмању руку необичан и помало нестваран, али опет, за многе, логичан и разумљив.

Кошарка је у Србији први пут представљена 1923. године у Београду. Убрзо након тога и у Новом Саду и Нишу. Промотер „чаробне игре међу кошевима“ био је Вилијам Вајленд, професор фолклора и народних спортова, који је као изасланик Црвеног крста из Окланда, Калифорнија, САД боравио у Краљевини СХС (Страхоња, 1975, према Иштванић, 2013). Његово представљање кошарке подмлатку Савеза Сокола Краљевине Југославије (СОКО) је фасцинирало слушаоце. Наредне године појавила су се прва кошаркашка правила израђена од стране двојице полазника течаја, Вуловића и Ранчића који су, заједно са Вајлендом, поставили прве стубове за кошеве у дворишту Основне школе Краљ Петар у Београду. По одласку Вајленда, кошеви су премештени у двориште Друге мушке гимназије (Паунић, 2007). Међутим, чинило се као да се све завршило на томе, односно да кошарка на простору Србије није узела већег маха међу омладином, јер је „Соко“ више стимулисао неке друге форме вежбања и физичке активности. Ипак, под покровитељством „Сокола“, кошарка се промовисала дилем Краљевине Југославије: појавила су се правила игре, док се ранији соколски назив „кошакања“ променио у кошарка. Организовани су прикази игре, као и пропагандне утакмице (Паунић, 2007). У Београду је, у овом периоду, за развој кошарке највише био заслужан Зденко Павић, са својом супругом Вером. Као прочелник за такмичарске игре при начелству Савеза Сокола, протежирао је кошарку и кроз СОКО и кроз тадашње форме школског спорта. У оквиру београдског Сокола Х формирао је кошаркашку екипу, а био је и главни организатор средњошколских кошаркашких турнира који су се одигравали у Београду крајем тридесетих година прошлог века. Превео је кошаркашка правила и радио на изградњи кошаркашких терена и кошева (www.kss.rs). Као круна, 1940. године у Борову је одржано првенство Савеза Сокола Краљевине Југославије у кошарци у четири категорије и обе конкуренције, и то: чланови, чланице, мушки нараштај и женски нараштај (одговара данашњем: сениори, сениорке, јуниори и јуниорке). Иако се кошарка интензивније развијала у западним крајевима Краљевине Југославије, ипак се у *финалима трију категорија појавила екипа Београда и чак победила у категорији чланице* (Паунић, 2007).

Почетком Другог светског рата кошарка у Београду наставља изненађујуће интензиван живот као последица сплета политичких околности. Окупационе снаге су забраниле СОКО, али су дозволиле спортске активности, па тиме и играње кошарке. У Београд је стигао велики број избеглица, међу којима и неколико познатих кошаркашких посленика (играча, судија, тренера) из Хрватске и Словеније. Тениски клуб БТК је уступио терен кошаркашима који су постали активнији након првенства у Борову. Ујединиле су се кошарка и одбојка, тако да су многи спортисти учествовали у обе игре. Кошарка је коришћена као средство привлачења омладине од

стране тадашње квислиншке владе, преко тзв. „Националне службе“. Истоме је тежила и Комунистичка партија Југославије (Паунић, 2007). Због одржавања континуитета, кошарка ослобођење дочекује релативно спремна за даљи развој. Постојали су кошаркашки „залуђеници“, ентузијастички, спремни да уче попут: Небојше Поповића, Александра Николића, Боре Станковића, Радомира Шапера, Миодрага Соколовића и других. Постојао је и стручни темељ развоја кошарке у виду предмета на Државном институту физкултуре – ДИФ (предавао Бора Јовановић). „Ветар“ у леђа развоју кошарке дале су и друштвено-политичке прилике.

Период од краја Другог светског рата до распада СФР Југославије (1992), познат као „Југословенска кошарка“, описују врхунске преформансе кошаркашке организације, како на репрезентативном и клубском нивоу, тако и у простору организације и развоја кошарке уопште. Лидери овог процеса су Бора Станковић и Радомир Шапер. Формирање југословенске кошарке не би било без доприноса играча, тренера, судија, посланика кошарке који су деловали у и из Србије.

СРБИЈА У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ КОШАРЦИ

Разматрати удео или значај појединих република у спортским и другим друштвеним и економским достигнућима бивше СФР Југославије (данас самосталне државе) одувек је била „незгодна“ и осетљива тематика. Тако је и у кошарци. То је посебно тешко, с обзиром да је у Југославији била велика мобилност играча и тренера који су често пореклом из једне републике, а афирмацију су стицали у клубовима у другим републикама и националним селекцијама. Сврставање по републикама је у таквој ситуацији било веома незахвално, било је у супротности са партијском идеологијом и нормативним законима, али и због чињенице да није било могуће детерминисати јасне критеријуме за такво премеравање. Ипак, догодило се након распада бивше државе, да су све конститутивне републике почеле да пребројавају своје грађане, па и оне који су учествовали у кошаркашким тимовима и освајали медаље у време СФР Југославије. Зато је врло могуће да се поједини читаоци неће сагласити са даљим наводима, али у њима засигурно нема лоше намере. Другим речима, нема намере за прецењивањем или потцењивањем било ког конституента југословенске кошарке, напротив, циљ аутора овог рада је да сумирају вредности које су обезбедиле да се игра под кошевима успешно и данас игра у државама бивше СФРЈ.

Опште место је да је свака од тадашњих република (народа и народности) СФРЈ имала немерљиви удео у развоју југословенске кошарке. Сходно томе, може се рећи да је и удео Србије у развоју кошарке и постизању успеха значајан. Одређене чињенице говоре о томе, односно говоре о развијености и квалитету кошарке у Србији у том раздобљу, и то:

- скоро половину титула првака СФРЈ у мушкој конкуренцији (22 од 46), су освојили тимови из Србије (Црвена звезда 12, Партизан и ОКК Београд по 4, Раднички из Београда и Пролетер из Зрењанина по једну). У женској конкуренцији чак 37 од 46 титула је освојила Црвена звезда, следе: Раднички из Београда (4), Партизан (3) и са по две титуле Вождовац из Београда и Војводина из Новог Сада (Радосављевић, 2002, 2002а, 2002б);
- Србија је успесима југословенске репрезентативне кошарке, у сваком анализирном периоду, учествовала са великим број кошаркаша и кошаркашица. Довољно је навести неке од њих: Радивој Кораћ, Драган Кићановић, Зоран Славнић,..., Марија Вегер, Зорица Ђурковић...;
- у односу на критеријум успеха клубске кошарке може се закључити да је и највећи број трофејних тренера из Србије, с тим да су и поједини тренери из Србије освајали трофеје са клубовима из других република, где се посебно истиче Божидар Маљковић. Највећи број

савезних тренера је био из Србије, и то 16 од 25 (Радосављевић, 2002а). До великих успеха дошли су већ поменути Небојша Поповић и Александар Николић, те Ранко Жеравица и Душан Ивковића. Тако је, на пример, на европским првенствима од 10 националних тренера, половина била из Србије (Станковић, 2015);

- у Кошаркашком савезу Југославије радио је значајан број људи из Србије. Многи су били председници или генерални секретари, а слично је било и у судијској и тренерској организацији. Наравно, ове чињенице се морају посматрати са задршком, пошто је место канцеларије Савеза било у Београду;
- ангажмани кошаркашких функционера из Србије у ФИБА говоре о квалитету и значају, где се посебно истичу двојица: Бора Станковић - генерални секретар ФИБА од 1976. до 2002. године и Радомир Шапер – председник техничке комисије ФИБА од 1972. до 1998. године. Осим њих, данас у ФИБА важне функције има неколико функционера из Србије, као што су Зоран Радовић и Предраг Богосављев, некадашњи кошаркаши Црвене звезде и репрезентативци СФРЈ;
- организација великих међународних кошаркашких такмичења, од светских и континенталних првенстава, до медитеранских и балканских игара, међународних турнира... све је то обележило период СФРЈ и интензиван и ефикасан развој кошаркашке организације.

Слична тенденција се понавља и након распада СФР Југославије. У тада крњој СР Југославији, три године након спортских и „осталих“ санкција, мушка репрезентација осваја седам медаља на најзначајнијим такмичењима, и то: сребрна медаља на Олимпијским играма у Атланти, две златне на првенствима света (Атина и Индијанаполис), те три златне (Атина, Барселона и Истанбул) и једна бронзана медаља (на првенству Европе у Француској). Овај успех треба посматрати идентично успеху других република бивше СФРЈ, а то је континуитет спортиста и стручних тимова који су своје кошаркашке каријере и афирмацију остварили у једној, а наставили у другој држави.

Раније присутна прича о постојању југословенске школе кошарке се посебно интезивирала у периоду постојања СР Југославије. Веома често су кошаркашки посленици из других новонасталих држава бивше Југославије истицали њено постојање. Да ли је то стварно школа? У покушају да се да одговор на ово питање, без намере да се улази у дубљу анализу и расправу, корисно је истаћи неколико објашњења или аргумената (које су често наводили и странци) о успешности југословенске кошарке, и то (Паунић, 2007):

- изузетне физичке (моторичке) способности и психолошке карактеристике, тада, братских југословенских народа и народности, које су биле неопходне да се опстане на овом простору између Европе и Азије, простору са приморском, планинском и равничарском зоном, са мешањем становништва (народа) и увелико оптерећеном миграцијама и ратовима;
- игра, као феномен, била је (а надамо се да је и данас), како каже Паунић, у особеној генези горе поменутих способности али и вештина које имају егзистенцијални значај за народе са овог простора и
- менталитет који се развио из поменутог односа према игри који су често истицали баш странци, алудирајући на непредвидивост наших играча, лукавство, обрте, ризик, колективност и индивидуализам заједно...

Поред ових, иначе веома често истицаних објашњења, аутори су склони да истакну у први план још неколико фактора који представљају степен више, надоградњу горе поменутом, као што су: ентузијазам; знање и жеља за усавршавањем и напретком (стручност); креативност (прилагодљивост); и „тежак“ рад (вредноћа). Анализа ових фактора би захтевала много, много више простора на папиру, па ће се покушати, у кратким цртама, истаћи оно што се сматра важним.

- Ентузијазам се данас уобичајено прихвата као занос, посвећеност некој идеји, што подразумева несебично давање у циљу остварења те идеје, најчешће без икаквих материјалних очекивања. Тренери и играчи, који су градили кошарку у Југославији (Србији), су листом били ентузијастички, понекад у мери да су запостављали своје свакодневне дужности, породицу, посао и слично. Посебно се то могло видети у унутрашњости земље, у малим градовима и варошицама. За илустрацију је интересантан догађај из потпуно друге бранше – филма: на Фестивалу филмског сценарија у Врњачкој Бањи 1986. године сценарио под насловом *Ентузијаст* је освојио трећу награду (<http://www.screenfest.org.rs/1986/index1986.htm>), а у њему су приказани рад, залагање и преданост кошарци и кошаркашима једног тренера у малом провинцијском граду и, оно што је важно, све написано се у стварности и догодило! На жалост, тај сценарио није доживео екранизацију.
- Знање, односно, жеља за знањем и напретком је постојала од почетка. Први учитељи кошарке су били Мађари и Бугари, затим Французи и Белгијанци. Врло брзо су ученици превазишли учитеље. На крају, на прву руку логично, али у контексту политичких прилика и не баш, наши непосредни кошаркашки учитељи постали су Американци. Тако су већ 1951. године у Београд доведени чувени Харлемовци (Harlem Globetrotters). Окретање Американцима је била невероватно далековида одлука, упркос, већ поменути, релативно неповољним политичким приликама, која је резултирала безмало дводеценијским, такозваним, школским турнејама у САД. Учили су и тренери и играчи.
- Креативност и прилагодљивост је дошла до изражаја посебно у тој почетној фази учења од Американаца. Не треба смести с ума да су и друге, пре свега, западноевропске кошаркашке земље (Италија, Француска, Шпанија и друге) много раније имале прилику да уче од Американаца. Али југословенски тренери и играчи су учили на посебан, могло би се једноставно рећи, правилан али и особен начин. Учење и прихватање чињеница је резултирало прилагођавањем начина тренинга нашим перформансама, условима, нашем, горе поменутом менталитету или етосу кога, у философији, описује однос према свету, навике, понашање али обдареност која је афирмисана прилагођавањем, учењем и вежбањем¹. Етос, у овом случају кошарке у Србији, могао би се изразити наводима Копривице (2018) да је пракса тренинга и такмичења успостављена на „играчком етосу допуњена етичком и естетском димензијом“. Другим речима, наши тренери нису слепо копирали амерички начин тренирања, већ су из тог начина развијали особену, нашу философију игре и методику тренинга која је водила до развоја кошарке. Она никада није била разматрана и виђена као чисти „дрил“, већ као интенција, иновативни искорак и стваралачко обликовање бића и праксе игре под кошевима. Дакле, игру смо успоставили на свом етосу, интенцијама, иновацијама, креацијама и упорним корекцијама. Једном речју, и поново кроз раван философије спорта: „човек, у настојању да нешто постигне, односно

¹ etos. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Pristupljeno 5. 12. 2020. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18542>>

да себе, у неком погледу и сегменту, оствари, не може то чинити без самоустановљења и самонадилажења“ (Копривица, 2019). Српска кошарка се самоустановила на особеном етосу и кроз стални процес самонадилажења. Она је, може се рећи: „израз духа мјере и сталног настојања да се из њега искорачи“ (Копривица, 2019).

- Осим тога, и у организационом смислу, десило се неколико сјајних одлука које су кроз инструменталистичку засновност технологије спорта подстакле развој друштва, спорта и саме кошарке. Наиме, од 1969. године утакмице Прве лиге СФРЈ су се играле искључиво у дворанама, а почетком седамдесетих година прошлог века утакмице се преносе путем телевизије.
- „Тежак“ рад означава упоран и дуготрајан тренинг. Овај приступ је вероватно био делимично и под утицајем такозваног „квантитативног тренинга“ и изражене тренажне дисциплине, који су на простор Југославије, педесетих година прошлог века, донеле непобедиве одбојкашице из Јапана, тим „Ничибо“ (Томић, 1970). Тренинг се одликовао великим обимом, великим бројем понављања, тежњом ка моторичком савршенству, достизањем скоро идеалних техничких вештина, а опет са потребном дозом „вица“ и привидне опуштености. Наравно, нису играчи били (а и данас сигурно нису) увек расположени и вољни да много, дисциплиновано и напорно тренирају, али је ту до изражаја дошао још један квалитет тренера и њихова способност или боље речено вештина да подстакну и „натерају“ спортисте да напорно тренирају.
- На крају, не сме се занемарити подршка друштва отелотворена кроз политику владајућих структура, (посебно када је у питању репрезентација), али и од успешних привредних организација тог доба које су, пре свега, финансијски помагале клубове видевши у томе и могућност националног и интернационалног представљања својих производа. Можда се не може тврдити да је кошарка била државни пројекат, али у неким периодима друштвено-политичког развоја сигурно јесте (Светско првенство у Љубљани 1970. године). Стога, прескачући декаде, ако ускочимо у ову актуелну и трагамо за одговором о „подржављењу кошарке“ или боље речено, о нашем спортском и друштвеном етосу, то играни филмови о кошарци, као поджанр спортског филма (нпр. филм *Бићемо прваци света* редитеља Дарка Бајића) и литерарни излети (нпр. *Цез баскет* аутора Алкесандра Милетића), кроз кинематографске и литерарне записе личне, друштвене, спортске...фабуле, одсликавају бит саме игре, њену спортску, културну, философску и политичку димензију.

Кошарка је, убрзо након Другог светског рата (1946. год.), започела и свој академски живот на Државном институту за физкултуру – ДИФ-у (данас Факултет спорта и физичког васпитања Универзитета у Београду, ФСФВ). На катедри кошарке су са студентима, свако у своје време, радили истакнути кошаркашки посленици, професори и асистенти: поменути Бора Јовановић и Александар Николић, а затим Станислав Паунић, Радивоје Живковић, Петорније Зимоњић, Ласло Хајнал и Миливоје Каралејић, као и већи број повремених хонорарних сарадника, тренера из праксе (Мија Стефановић, Светозар Матић, Гордан Тодоровић, Зоран Ђурковић, Вања Гуша, Предраг Крунић...). Велики број кошаркашких тренера су били студенти „ДИФ“- а (најчешће за стицање звања Виши кошаркашки тренер), међу којима су: Душан Ивковић, Божидар Маљковић, Жељко Обрадовић, Светислав Пешић², Душко Вујошевић, Дарко Русо и многи, многи други. Осим школовања тренера, поменути професори и асистенти ДИФ-а (уз ауторе овог чланка) су дали

² Студирао у Сарајеву на Факултету физичке културе, а због ратних дешавања завршио у Београду.

велики допринос развоју кошарке у Србији публикавањем стручних и научних радова, књига, уџбеника и монографија. Њихова истраживања се по предмету сазнања могу разврстати и систематизовати на следећа подручја теорије и праксе кошарке, као области сазнања која се изучава кроз просторе: Наука у кошарци (биомеханика, анализа перформанси, психологија, физиологија...); Учење и тренирање (техника, методика); Стратегија и тактика; Способности и карактеристике играча (морфолошке, моторичке, когнитивне, интелектуалне, конативне, афективне...); Здравље (спортска медицина); Менаџмент и развој, укључујући и такмичења, правила игре; Селекција спортиста и тренера; Кошарка у образовном процесу (у физичком васпитању) (Каралејић, и Јаковљевић, 1997). Као и друге сазнајне области, тако и кошарка, да би се разумела у свим аспектима њеног бића, захтева ширења горње систематизације на просторе технологије, бизниса, индустрије, каријере... Резултати научних истраживања су у највећој мери публиковани у научном часопису *Физичка култура*, којег издаје ФСФВ, и у којем је, од 1947. до данас, објављено 85 научних и стручних радова који су се бавили кошарком. Резултати истраживања у кошарци су публиковани и у међународним часописима, тако су у последњој декади, аутори овог чланка објавили 25 научних радова у међународним часописима. Када су у питању књиге и уџбенички материјали, треба поменути антологијску књигу *Техника и индивидуална тактика кошарке*, објављену 1963, аутора Александра Николића, као и књигу *Основе кошарке* аутора Миливоја Каралејића и Саше Јаковљевића, објављену 2001. Професори, асистенти и студенти ДИФ-а су дали допринос развоју кошарке и кроз велики број радова презентованих на научним конференцијама и предавањима одржаним на стручним кошаркашким семинарима, али и радом у непосредној кошаркашкој пракси у Србији и иностранству.

Недвосмислено је неопходно прихватити постојање југословенске школе кошарке, и у њој, проф. Александра Николића, као једног од њених најважнијих стваралаца, посебно када је у питању стручно-научни део. Ученик гимназије Краљ Александар, учесник рата, играч, свршени студент ДИФ-а, касније и професор кошарке на ДИФ-у, и тренер! Али какав тренер! Његови успеси и заслуге у развоју кошаркашке струке и едукацији тренера у Србији, Југославији, али и изван ње (пре свега у Италији) донеле су му одредницу „патријарх европских кошаркашких тренера“. Имао је мисију ширења иновативних идеја у кошаркашком тренингу, а његове писане радове је сакупио и приредио Бојан Милановић у књизи *Per aspera ad astra* (срп. Уским путевима до узвиших места). Југословенску кошарку је, са веома сличним успехом и репутацијом, градио и нешто млађи Ранко Жеравица. Имао је склоност ка повезивању науке и праксе, те је обилато користио научна сазнања у својој пракси и често објављивао стручне радове. Слично, као и у случају професора Николића, Милутин Лута Павловић је 1992. године приредио писане радове Ранка Жеравице у књизи *Ранко Жеравица у југословенској кошарци*. Николић и Жеравица су почели, и највећи део тренерске каријере провели радећи у клубовима у Србији. Наравно да се не заборавља велики допринос развоју и успесима кошарке и других тренера из Србије, као и тренера који су потекли и радили у другим југословенским републикама или су тамо стекли афирмацију као што су: Божидар Маљковић, Жељко Обрадовић, Мирко Новосел, Богдан Тањевић, Светислав Пешић (који је касније дао велики допринос и кошарци СР Југославије), Миодраг Весковић, Крешимир Ћосић, Петар Сканси, Лазар Лечић и други. Треба истаћи и тренере из Србије који су се посветили младим кошаркашима, који су „стварали“ играче, као што су: Бора Ценић, Здравко Кубат, Бранислав Рајачић, али и оне из других република, као на пример Јанез Дрварич.

Неоспорно је да је успех кошарке у Србији заснован и на постулатима југословенске школе кошарке и кадровима тог периода, али, такође је неоспорно и да су резултати Србије део управљања и развоја из периода њене државне независности и чинилаца глобалног развоја

кошаркашке игре. Томе у прилог су резултати репрезентативних селекција Србије у последњој деценији, Србија је у овом периоду успела да, у мушкој сениорској конкуренцији, освоји четири медаље на великим међународним такмичењима, у женској три, док су остале државе бивше СФРЈ, од њиховог осамостаљења до данашњих дана освојиле укупно пет медаља у мушкој сениорској конкуренцији (четири Хрватска и једну Словенија).

КОШАРКА СРБИЈЕ – КОШАРКА КОШАРКАШИМА

У уводу тематског броја „Спорт у државно независној Републици Србији“ стоји да волумен 73, број 1 часописа Физичка култура, треба читати и чувати као научни и стручни прилог спорту Србије јединственог контекста и особености. Контекстом се тежи представљање промена које су систем спорта Србије, у периоду од 2006. године до данас учиниле ефикаснијим, док су особености повезане са искуством или учешћем аутора у систему спорта и академском конкретизацијом учињеног (Речи уредника, 2019). У складу са тако исказаном мисијом, то и ми, аутори овог чланка, прилажемо следећа поглавља:

Такмичарски резултати

Резултати свих репрезентативних селекција Србије (сениори, U 20, U 18 и U 16), мушких и женских, неспорно доказују тврдњу да је Србија земља кошарке, посебно када се узме у обзир више неповољних фактора, као што су: величина земље, број становника, економска моћ и други. Табела 1 приказује резултате ових селекција од 2007. до 2018. године (<http://www.fiba.basketball>; <http://www.fiba.basketball/europe>) на најважнијим међународним такмичењима. Са друге стране, резултати клубова у међународним такмичењима нису врхунски, изузев пласмана КК «Партизан» из Београда на завршници Евролиге 2010. године и резултата у регионалној лиги где у последњој деценији доминирају клубови из Србије. Међутим, освојено је више трофеја у тзв. јуниорској Евролиги, где се истакао КК «ФМП» из Београда.

Табела 1 Пласмани националних селекција Србије на најважнијим међународним такмичењима у периоду 2007 - 2019.

Категорија	Првенство Европе*			Првенство света**			Олимпијске игре***			Σ
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	
Сениори		2			1			1		4
U20 мушки	3									3
U19 мушки				1	2					3
U18 мушки	4	1								4
U17 мушки						1				1
U16 мушки	1	1	3							5
Сениорке	1		1						1	3
U20 жене		2	1							2
U19 жене										/
U18 жене	1	1	2							4
U17 жене						1				1
U 16 жене										/
Σ	9	6	6	1	3	2	/	1	1	30

*одржава се сваке године за субсениорске категорије U20, U18 и U16

** одржава се сваке две године за субсениорске категорије U17 и U19, а сваке четири за сениоре(ке)

***одржава се сваке четири године и то само у сениорској конкуренцији

Оснонац ових успеха лежи у Кошаркашком савезу Србије (КСС). КСС је наследник Кошаркашког савеза Југославије (основан 1948.) и представља кровну организацију у српској кошарци. Превасходно КСС води бригу о репрезентативној кошарци свих категорија – сениора(ки) и, у Табели 1, поменутих млађим узрасним категоријама. Међутим, КСС води посебну бригу и о најмлађим кошаркашима(ицама) показујући тиме озбиљност у свом основном задатку – развоју кошарке у Србији.

Председник руководи КСС (тренутно Предраг Даниловић) уз велику помоћ генералног секретара (тренутно Златко Болић) и других органа савеза (Скупштина, Управни одбор, Надзорни одбор...) у којима је ангажован велики број бивших кошаркаша и кошаркашица. Може се рећи да је у великој мери испуњен мото «кошарка кошаркашима», који се показао као успешна пракса од самог оснивања савеза. Територијално КСС је организован у седам региона што омогућава добар увид у кошаркашка дешавања у сваком делу земље, и обрнуто, добру везу унутрашњости са «централом» у Београду.

Изазови аматеризма и проблеми професионализације клупске кошарке

Такмичења у сениорским категоријама су организована у две линије: првој припадају територијална и национална такмичења, док се друга односи на међународна (регионална и континентална). Наступање српских клубова у регионалним такмичењима су била, а и даље су, предмет расправа, односно изјашњавања са чињеницама - *pro et contra* учешћа. Тешко је доносити судове о овом питању без познавања свих околности везаних за, пре свега, АБА лигу(е), али и без дубинске анализе значаја професионализације спортских клубова коју није могуће обавити кроз национални систем. Стога се као особеност јавља значајан број проблема индустрије кошарке који недвосмислено утиче на све сегменте система националне кошаркашке организације.

Регионалне лиге и кошарка у Србији

Сигурно је да су регионалне лиге успостављене око интереса развоја кошарке али и бизниса који је повезан са истим. Као такмичење у коме учествују клубови са два континента (Европа и Азија), исте имају доста позитивних ствари, али сигурно и негативних. Пре свега, негативним се може сматрати чињеница да национални прваци земаља које учествују немају

проходност у Евролигу, односно Еврокуп, већ се до тих такмичења долази искључиво преко резултата у регионалној (АБА) лиги. Истина, Евролига сваке године даје тзв. *вајлд карт* али, пре свега, богатим клубовима. Осим тога, како се ради о професионалним клубовима, то је такмичарски резултат иманентан, а то штетно утиче на развој самих клубова кроз њихове омладинске погоне. Тешко је остварити резултат и обезбедити коректан развој младих играча. Још је теже то обезбедити кроз међународна клупска такмичења вишег нивоа. Ипак, било је, а има и данас светлих примера где су тренери давали пристојну минутажу младим играчима. Ово је довело, истина још много раније, до ангажовања страних, пре свега, северноамеричких играча, по правилу скромних квалитета у односу на америчку и врхунску европску кошарку. И ту се налази честа дилема: ангажовати стране играче и покушати постићи какав такав резултат или радити стрпљиво и изграђивати играче и тим? Дакле, на овом путу, отежавајућа околност су економски интереси који проистичу из учешћа у професионалним лигама и због чега је свим националним системима са лимитираним економским перформансама тешко обезбедити новац за функционисање и опстанак кошаркашких клубова, Као немогућа мисија постаје свака идеја развоја и постизање конкурентности на европском професионалном врху. И као ретко када, вредност и успешност српске кошарке се може описати дијалектичким јединством и прелазом вредносног (арете) и такмичарског (агон) (Копривица, 2018). Стварност спорта јесте надметање с другима, дакле агон, али крајњи хоризонт тога јесте доказивање властите изврсности – тј. потврђивање и унапређивање своје личне врлине (арете). Разлог за мање успешно се у нашој кошарци именује односом између постигнутих резултата и уложеног новца, посебно у поређењу са знатно већим улагањима иностраних клубова, који и поред довољног буџета, постижу скромне резултате. И заиста, повремено наши клубови оповргавају ону народну „колико пара толико музике“, али само повремено, јер је стабилна материјална ситуација једноставно неопходна да би се успоставио одржив систем рада – тренинга и такмичења. Онда није чудно да талентовани млади играчи веома рано напуштају српске клубове, посебно ако у тим трансферима клуб има прилику да дође до значајније суме новца који му омогућава даље функционисање. Велики број наших играча наступа за иностране клубове и то на свим нивоима квалитета, од НБА лиге до лига у кошаркашки мање квалитетним земљама. Сви се поносе када наши играчи постижу сјајне резултате у страним клубовима, али наравно били би још сретнији, а за кошарку много боље, да их постижу у нашим клубовима. Наслови у медијима попут „Српски кошаркаши(це) широм Европе / планете“ изазивају понос, али неминовно и тугу.

Осим тога, постоји доста непознаница у вези са АБА лигом, а посебно око њеног функционисања, начина управљања и одлучивања, па се понекад дешавало да се „правила игре“ (нпр. пласман у АБА лигу из националних лига; пласман у европска такмичења) мењају „у ходу“.

Национална лига Србије

Сениорска такмичења у Србији су организована, у мушкој конкуренцији, кроз пет нивоа (Правилник о такмичењу КСС, 2018): Прва мушка лига Србије (КЛС и Супер лига), Друга мушка лига Србије, Прва мушка регионална лига Србије, Друга мушка регионална лига Србије и Трећа мушка регионална лига Србије (летња лига) - укупно 156 клубова, а у женској кроз четири нивоа: Прва женска лига Србије, Друга женска лига Србије, Прва женска регионална лига Србије и Друга женска регионална лига Србије (летња лига) - укупно 55 клубова (<http://lige.kss.rs/>). Клубови из Прве мушке лиге Србије (КЛС) су реално слабијег квалитета у односу на клубове који су чланови АБА лиге, иако су се поједини клубови из КЛС (нпр. КК Борац из Чачка, КК Златибор из Чајетине) показали као тврд орах током завршнице Купа Радивоја Кораћа 2018. године. Од пре две

године поједини клубови из КЛС учествују у новоформираној АБА 2 лиги. Ипак, у Супер лиги ови клубови најчешће не постижу значајније резултате, али утакмице са најбољим српским клубовима им дају нова искуства, подстрек за даљи напоран рад и сигурно позитивно утичу на популаризацију кошарке у њиховим срединама.

Квалитет наших клубова ће заостајати за врхунским европским клубовима док год се не створе услови за систематски рад на дуже стазе, како на нивоу клубова, тако и на нивоу КСС. Наравно, као први и највећи проблем намеће се недостатак добара за пројектовање и спровођење дугорочних или бар средњорочних програма развоја. Без тога, конкуренција са клубовима западне и источне Европе је апсолутно немогућа. Нераздвојивост спорта од друштва и његовог развоја, поставља КСС, као кровну организацију која треба да води бригу о развоју српске кошарке, у веома тешку позицију. Са једне стране су националне селекције, као прави репрезенти кошарке Србије, а са друге клубови, који су, уствари, носиоци развоја, који «производе» играче. Подаци из Табеле 1 указују да КСС ефикасно ради на плану репрезентативних селекција. Општи утисак је да улаже доста енергије и у раду са младима. Са друге стране, није могуће доћи до одговора на изазове професионализације клубова у сегменту међународних такмичења. Стога, КСС мора да одговори на питања која су постављена у документима стратегије спорта Владе Републике Србије, а која се односе на: (1) дефинисање професионалног спорта - кошарке, (2) именовање циљева тимова и спортиста аматерског и професионалног спорта - кошарке, (3) легитимизација питања која ће водити до економске одрживости клубова, радно-правног статуса спортиста и тренера. У следећем кораку мора се доћи до одговора на питања тренерског кадра и њихове компетентности у односу на стандарде професионалног клуба - лиге, као и питања сетовања индустрије спорта-кошарке у односу на перформансе тржишта у коме ће се одвијати такмичења; заинтересованост медија, медијска права за пренос такмичења. У условима плитког спортског тржишта тешко је развијати професионални спорт, нарочито без развоја медија, публике, спортске индустрије, игара на срећу и кладионица.... Са позиције дуговечности и одрживости националне кошарке, мораће се наћи одговор на питање веза између врхунског аматерског и професионалног спорта. Професионални спорт се препознаје по високим зарадама и приходима, али пре економске добробити, **играче, тренере и управе морају да карактеришу врхунске способности и вештине. Са позиције националног савеза ова питања су важна пошто су професионалним спортистима доступна аматерска такмичења укључујући и она на ОИ.** Овим се успоставља веза између врхунског аматерског и професионалног спорта као основа *conditio sin qua non* српске кошарке.

Узрасне категорије

Према подацима Кошаркашког савеза Србије регистровано (лиценцирано) је око 17073 кошаркаша и 3669 кошаркашица (укључене су све узрасне категорије), што укупно износи око 20 742 спортиста-спортисткиња. Од тога највећи део чине млади. Кошаркашка активност младих се одвија у клубовима (по подацима КСС регистрована су 363 клуба) и тзв. школама кошарке. Школе кошарке обично окупљају најмлађе (од 8 до 14 година), тако да, у том смислу, и клубови, унутар своје организације, имају школе кошарке. Раније су најмлађи учили кошарку и тренирали у оквиру школских спортских секција, али тај вид кооперације образовног и спортског система је замро. Улога наставника физичког и здравственог васпитања да препозна и упути дете талентовано за кошарку (или било који други спорт) такође је занемарена. Школе кошарке су, по правилу, постављене на темељима индустрије спорта, отворености за децу и младе, а у односу на спремност родитеља да плате учење спорта и тренирање кошарке. Овим се, са једне стране, обезбеђује привидна масовност која, као особеност Србије, искључује значајан број деце и омладине због

ниског породичног буџета, и води ка доминацији пословних у односу на стратешка питања унутар клуба - школе. Овим се неоспорно помера квалитет тренажног процеса ка циљевима на којима се не може успоставити систем који ће бити одржив за питање националне кошарке.

Систем такмичења узрасних категорија је развијен. Организован је по лигашком систему на три нивоа у мушкој конкуренцији (Правилник о такмичењу КСС, 2018): регионалне лиге (јуниори, кадети, пионири и млађи пионири); међурегионалне лиге (јуниори, кадети и пионири) и квалитетна лига (јуниори и кадети). У женској конкуренцији постоје само квалитетне лиге (јуниорке, кадеткиње и пионирке). Већина лига има и завршне турнире. Такмичења су наравно важна, али посебна пажња се поклања развоју играча, појединаца који треба да носе српску кошарку у будућности. У том смислу често се може чути, посебно код млађих, да победа на такмичењу није приоритет, већ развој играча. Тога се тренери понекад придржавају, а понекад и не.

Посебан феномен, који је данас евидентан у субсениорској кошарци, је концентрација квалитета у Београду. Доказ за то је да највећи број субсениорских репрезентативаца долази из београдских клубова, као и да највећи број медаља на субсениорским такмичењима (скоро све) освајају такође београдски клубови. Након што су са «сениорске кошаркашке мапе» нестали поједини центри (Вршац, Краљево, Ваљево, Лесковац, Ужице... имају клубове, али далеко слабијег квалитета у односу на време пре 15-20 година) сада се полако губе и у простору субсениорске кошарке. И слично као код сениора, најчешћи разлог је недостатак средстава (услова), али не треба занемарити и слабљење интересовања младих за све форме физичке активности, па и кошарке. Талентовани појединци из унутрашњости, још као веома млади, напуштају своје средине и долазе у јаке, организоване београдске клубове, често подстакнути од стране менаџера. За то наравно, постоје јаки аргументи, са једне стране бољи услови, али и често бољи укупни тренажни и вантренажни третман, односно боља прилика за напредак. Са друге стране, у унутрашњости долази до опадања интереса деце за бављење кошарком, али и до успоравања усавршавања и обнављања стручног кадра у тим срединама.

Стручни савет КСС је 1996. године успоставио (кроз пројекат *АС до 2004*) веома значајан фактор у развоју субсениорске кошарке – Развојно тренажни центар у Пожаревцу (РТЦ - од 2012. у Крагујевцу) који окупља најдаровитије младе кошаркаше из целе Србије узраста од 12 до 14 година (Тодоровић, 2016). На овај начин се остварује веома важан сегмент у раду са младима, а то је усмеравање и праћење развоја најталентованијих. Овај модел је успостављен на иницијативу тројице кошаркашких заљубљеника: Бате Ђорђевића, Маријана Нововића Шиле и проф. др Миливоја Каралејића. Функционише као «развојно-методички хаб» заснован на мерењима, праћењу и усавршавању талентованих младих кошаркаша и њихових тренера. Скоро сви репрезентативци из последње, скоро две деценије, су прошли кроз овај центар, као и велики број, касније, квалитетних професионалних кошаркаша. У склопу тог пројекта су именовани повереници по регионима, задужени да прате развој младих играча у својим регионима. Осим тога, по регионима се редовно одржавају контролни и показни тренинзи, турнири чиме се добија још боља слика стања у поменутиим узрастима. РТЦ је имао позитиван утицај, не само на развој играча, већ и тренерског кадра, јер је током активности центра увек био ангажован велики број младих, перспективних тренера.

Тренерска организација и тренерски кадар у Србији

Раније поменути српска (југословенска) школа кошарке резултат је, пре свега, рада тренера и националне организације. Већ је раније истакнута креативност и прилагодљивост наших тренера

и играча променама игре, њене динамике, али и правила, тактичких и стратешких изазова. Од првих дана деловали су прагматично, учили од других, упијали информације и све то врло паметно прилагођавали начину тренинга нашим условима, менталитету наших кошаркаша. Избегавајући слепа копирања рада, пре свега, познатих америчких тренера, стварали су нашу бит националне кошаркашке препознатљивости. Основа је једноставна, пре свега методика тренинга, отворености за нове идеје, храбрости да се експериментише, али истовремено усредсређености на учешће, успех, на победу.

Као важну чињеницу треба навести да су тренери образовани, да је велики број њих своја знања стицао кроз форме формалног и неформалног образовања. Не мали број оних који су школовани у другим научним пољима и за друга занимања оспособљени и данас успешно ради на тренерским позицијама. Ипак, највећи број је оних који су формална кошаркашка знања стицали студирајући, најчешће, вишу тренерску школу, али и академске студије спорта. Од проф. Александра Николића и плејаде међународно успешних тренера до ових данашњих, школовани су кроз формално образовање, међу њима многи актуелни на – најстаријем факултету у земљи, овом у Београду (Јухас, 2018). Оно што је неспорно, то је да су програми за занимања спортских тренера извор равноправности формалног, неформалног и информалног образовања (Табела 2), и оно је сходно томе збир великог броја тема академске и непосредне спортске праксе (Радојевић, Грбовић, Јевтић, 2019).

Табела 2 Врсте образовања и извори знања за занимање спортски тренер (Радојевић, Грбовић, Јевтић, 2019)

Формално образовање		Неформално и информално образовање		
предавања	курсеви	рефлексција	посматрања и анализа такмичења	стручна путовања
вежбе	наставници	конференције	посматрања рада других тренера	инострани тренери
практична настава	формални и неформални ментори	конгреси	посматрања врхунских спортиста	тренерска периодика
семинари (као форма наставе)	студенти других спортова	семинари	видео анализе	приручници
књиге и периодика	информациони системи	курсеви	блогови	ментори, старији тренери,
комплементарне науке и области	технологија других спортова	клинике	интернет презентације и модели учења	тренинг један на један
физичко васпитање, прилагођено вежбање, спорт у институцијама...	писање пројеката, завршних радова	вођења спортиста – тимова, спаринг партнери	информационе платформе	индустрије спорта
	управљање и руковођење у спорту	други спортови	планирање и реализација тренинга појединца и тима	друге области комплементарних спорту, тренингу и резултату
тематске радионице	образовна и стратегија спорта	родитељи спортиста, наставници	сертификовани тренажни програми НСФ и МСФ	научници, запослени у спорту (селектори, директори програма, аналитичари, физиотерапеути...)
програми оспособљавања	тутори и методе пројекта и проблемске наставе	искуства из спорта - спортова	самотренирање	...

Свој ентузијазам и жељу да стечено знање пренесе генерацијама које долазе, наши тренери су показали и оснивањем Удружења кошаркашких тренера Србије (УКТС, 1972. године), које је касније прерасло у Удружење кошаркашких тренера Југославије (1991. године). Данас оно броји

око хиљаду чланова, и једно је међу најбројнијима у Европи (у односу на величину земље). Осим тога што издаје званичну дозволу за рад тренерима (лиценцу), УКТС перманентно води рачуна о усавршавању тренера организацијом семинара, тренерских дана, клиника, и издавањем магазина "Тренер", јединственог стручног кошаркашког часописа, који је недавно прославио излажење 100-ог броја.

Још једна важна чињеница је да се наши тренери успешно прилагођавају новим условима, али вешто избегавајући разноразне „трендове“, односно, вршећи добру селекцију у мору информација данас доступних, пре свега, преко електронских сервиса, тј. интернета. Квалитет тренерске струке су афирмисали на свим кошаркашким меридијанима: од Европе, преко Блиског истока, Азије (Кине, Јапана...), Аустралије (Новог Зеланда) до Сједињених Америчких Држава (NCAA и NBA).

Судијска организација

Кошаркашке судије из Србије су увек пратиле ниво и квалитет играча и тренера. Опште је познато да су судије у спорту (посебно у тимским спортовима, па тако и кошарци) често изложене различитим притисцима. Међу најстрожијим је јавност, која је често љута на њих, и не схватајући колико су судије важне за квалитет и развој кошаркашке игре.

У простору кошарке узрасних категорија они, као и тренери, едукују и васпитавају младе играче. У сениорској, националној и интернационалној кошарци, квалитет њиховог рада именује и рефлектује и квалитет целокупне националне кошарке. Српске судије имају завидну међународну репутацију и веома често им се поверава суђење на највећим европским и светским такмичењима, укључујући и олимпијске игре. Кроз студиозан рад, судијске организације воде бригу о подмлатку, о онима који треба да их наследе, да буду исто тако квалитетни, ако не и бољи.

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Шта доноси будућност? Како ће се развијати српска кошарка, како ће се даље развијати и усавршавати српска школа кошарке? Сигурно да није лако одговорити на ова и друга слична питања перспективе једне од најзначајнијих спортских игара. Али је исто тако сигурно да многе наведене чињенице дају оправдана очекивања да српска кошарка има светлу будућност.

Протекла деценија (и још која година од успостављања самосталне државе Србије) се не може посматрати изоловано од прошлих времена, али ипак за српску кошарку представља посебан период времена. Након две године посустајања (2007. и 2008.) веома брзо је репрезентативна кошарка кренула стазама успеха, ослањајући се на проверене принципе југословенске кошарке. Људи од кошарке су се врло брзо «снашли», прилагодили, поново успоставили систем и правила која су довела до конкурентних резултата. Они ће и надаље повлачити добре потезе, превазилазити повремене кризе (јер је криза било и једноставно је немогуће да их нема), радити у интересу кошарке, а то је, пре свега, армија младих спортиста - кошаркаша и кошаркашица. Раније поменути бројеви регистрованих играча(ица) и клубова сигурно нису задовољавајући, али су у последњих неколико година стабилизовани тренд што је, може се рећи, успех у односу на објективне друштвено-економске и стручно професионалне околности. Сигурно је да ће сви кошаркашки посленици радити на повећању ових бројева, а наравно највише КСС.

Чињеница је да неће увек бити медаља (није их увек било ни у време СФРЈ). Тако, на пример, није најважније да се на Олимпијским играма у Токију понове или побољшају изврсни резултати из Рија, иако ће наши сјајни селектори у обе конкуренције (Игор Кокошков и Марина Маљковић) и играчи(це) учинити све да до тога дође. Важно је да се задржи и још једном покаже српски начин играња или «живљења» кошарке. А он подразумева раније поменуто: ентузијазам и посвећеност, креативност, вредноћу, знање, непристрасност, разложност... Поштовање, пре свега, знања и умења, широку образованост, критичку отвореност према новом, праћење најновијих достигнућа у кошарци (спорту уопште).

Кошаркашки савез Србије ће и даље улагати велике напоре да обезбеди материјалне и друге услове за даљи развој српске кошарке. То није лак посао јер, осим стално присутних финансијских потешкоћа, ту су и проблеми кошарке на европском нивоу, пре свега, у виду сукоба између ФИБА Европе и Евролиге. КСС мора још већу енергију улагати у развој младих играча, у равномерној заступљености клубова на територији целе земље, и у том процесу у још већој мери мораће укључити сазнања спортске науке. Систем успостављен у раду са младима представља непрекидну активност коју треба вредновати као највећи легат српске кошарке.

Српска кошарка се показала достојна наслеђа југословенске кошарке, показала је да достојно баштини ранија достигнућа, што нам оставља оправдану наду да ће српска кошарка, и у наредној деценији, имати, ако не боље, онда бар исте резултате. Једноставно, Србија ће и даље бити земља кошарке!

ЛИТЕРАТУРА

1. Иштванић, Ж. (2013). *William A. Wieland и почеци кошарке у Краљевини СХС (1923-1924)*. Бела Црква: Народна библиотека.
2. Јаковљевић, С. (1997). *Кошарка – америчка искуства*. Београд: Кошаркашки савез Србије.
3. Јухас, И. (ур.) (2018). *80 година (1938 – 2018)*. Београд: Факултет спорта и физичког васпитања.
4. Каралејић, М., и Јаковљевић, С. (1997). На пиједесталу такмичења, а »у Физичкој култури«. *Годишњак*, 9, 190-196.
5. Копривица, Ч. Д. (2018). *Ното тахитис. Елементи филозофије спорта*. Београд: Укронија.
6. Копривица, Ч. Д. (2019). Рођење спорта из духа агоналне ексцентричности. *Физичка култура*, 73(2), 163-173.
7. Паунић, С. (2007). *Генеза и развој кошарке*. Ковин: ЖКК Ковин.
8. Правилник о такмичењу КСС, 2018. <http://www.kss.rs/dokumenta/>
9. Радојевић, Ј. Грбовић, М., и Јевтић, Б. (2019). Академски студијски програми и школовање за професију спорт, занимање спортски тренер. *Физичка култура* 73(1), 89-105.
10. Радосављевић, В. (2002). *Југословенска мушка кошарка XX века, Плави сјај, I књига*. Београд: МВМ Сомерс.
11. Радосављевић, В. (2002а). *Југословенска мушка кошарка XX века, Плави сјај, II књига*. Београд: МВМ Сомерс.
12. Радосављевић, В. (2002б). *Југословенска мушка кошарка XX века, Плави сјај, III књига*. Београд: МВМ Сомерс.
13. Станковић, В. (2015). *Кош по кош*. Београд: Више од спорта.
14. Тодоровић, Г. (2016). Кошаркашке вештине кошаркаша узраста од 12 до 14 година учесника Развојног тренажног центра Кошаркашког савеза Србије у периоду 2001 – 2010. [*Необјављена магистарска теза*], Факултет спорта и физичког васпитања, Београд.
15. Томић, Д. (1970). *Одбојка*. Београд: Завод за издавање уџбеника СРС.
16. <http://www.screenfest.org.rs/1986/index1986.htm>
17. <http://lige.kss.rs/>
18. <http://www.fiba.basketball/>
19. <http://www.fiba.basketball/europe>

Примљен: 15.08. 2020.

Прихваћен: 25.09. 2020.

Online објављен: 01.12. 2021.